

AMIRA DERVIŠEVIĆ

Pedagoški fakultet Univerziteta u Bihaću

izvorni naučni rad

Usmene priče o ljudima u pokretu zabilježene u Bihaću i okolini

“Čovjek ne može biti kamen, da ne vidi da je to i žalosno i teško” (E.H.)

Sažetak

“Izbjeglička kriza” jedno je od važnih pitanja u Bosni i Hercegovini. Ono je posebno naglašeno na području Unsko-sanskog kantona, koji se nalazi na bosansko-hrvatskoj granici, i koji je nakon zatvaranja formaliziranog tranzitnog koridora kroz Balkan u proljeće 2016. godine, postao dio rute kojom se izbjeglice kreću u namjeri da dođu u zemlje Evropske Unije. Na području Bihaća, glavnog grada Unsko-sanskog kantona, uspostavljeni su Privremeni prihvatni centri “Borići” i “Lipa” namijenjeni za smještaj izbjeglica i migranata koji uglavnom čekaju da nastave neizvjestan put ka Zapadu. U Bihaću i okolini mnogi od njih žive u razrušenim zgradama ili improviziranim kampovima. Budući da se ova situacija nesumnjivo odražava na lokalno stanovništvo, pretpostavka je da se o ljudima u pokretu pripovijeda među lokalnim stanovništvom. Ciljevi rada jesu analiza i interpretacija priča o migrantima i izbjeglicama zabilježenim među stanovnicima Bihaća i okoline. Ove priče analiziraju se kao specifičan žanr usmene proze, odnosno pričanja o životu. Iako kazivanja, po definiciji, uključuju i fikciju, ona su utemeljenana događajima iz stvarnog života i nude uvid u svakodnevni život i suživot lokalnog stanovništva i ljudi u pokretu. Stoga se u sadržaju ovih tekstova može čitati kako se migracije kojima danas svjedočimo upisuju u usmene priče.

Ključne riječi: izbjeglička kriza, lokalna perspektiva, usmene priče.

Oral Stories about Refugees and Migrants among Local Residents in the Region of Bihać

„A man cannot be a rock, not to see that it is both sad and difficult“ (E.H.)

Summary

The „refugee crisis“ is one of the current important issues in Bosnia and Herzegovina. This issue is particularly emphasized in the area of the Una-Sana Canton, which is located at the Bosnian-Croatian border and which became part of the BiH route for refugees moving to EU countries, after the formalized transit corridor through the Balkans has been closed in spring 2016. In the region of Bihać, the capital of the Una-Sana Canton, the temporary reception centers „Borići“, and „Lipa“ have been established, which accommodate refugees who largely wait for continuing their uncertain journey to the West. In the town of Bihać itself and its surroundings, many of them live in devastated buildings or in improvised camps. Since this situation is undoubtedly reflected on the local population, it is assumed that the residents tell stories about people on the move. The aims of the paper are the analysis and interpretation of stories about migrants and refugees recorded among the inhabitants of Bihać and the surrounding area. These stories are analyzed as a specific genre of oral prose, that is, narratives about life. Although the narratives, by definition, include fiction, they are based on real-life events and offer insight into the daily lives and coexistence of locals and people on the move. Therefore, in the content of these texts, one can read how the migrations we are witnessing today are written into oral stories.

Keywords: refugee crisis, local perspectives, oral stories.

1. UVOD

U proteklih nekoliko godina “izbjeglička kriza” je važno pitanje u Bosni i Hercegovini. Ono je posebno izraženo na prostoru Unsko-sanskog kantona, koji je postao dijelom „Balkanske rute“, odnosno puta kojim se izbjeglice i migranti kreću prema zemljama članicama Evropske Unije. U Bihaću, glavnom gradu Unsko-sanskog kantona, uspostavljeni su Privremeni prihvatni centri “Borići” i “Lipa”, međutim i pored prihvatnih centara, veliki broj izbjeglica i migranata živi u porušanim zgradama ili improvizovanim kampovima, spremnih da nastave svoj put ka Zapadu.

Pojavom većeg broja ljudi u pokretu na ulicama Bihaća, na lokalnim web stranicama i portalima te u medijima općenito, pojavio se povećan broj vijesti i priča o njima. Ono što je primjetno, i bez detaljnije analize, jeste da su izbjeglice i migranti u mnogim objavljenim tekstovima poistovjeđeni sa kriminalnim grupama. Ovdje treba spomenuti istraživanje medijskih sadržaja koje je autorica Rea Adilagić provela u periodu od aprila 2018. do januara 2019. godine na 100 uzoraka iz 14 medijskih izvora u Bosni i Hercegovini. Istraživanje je imalo za cilj da identificira i kategorizira glavne trendove u izvještavanju domaćih medija o ljudima u pokretu. Između ostalog, rezultati analize su pokazali da su mediji „najviše izvještavali o migrantima i izbjeglicama kao opasnim po bh. građane, 51% od ukupnog uzorka. Većinom se radi o sadržajima koji već u naslovima šire paniku, a sadržajno nude pretpostavke ili nepotkrijepljene informacije” (Adilagić 2019: 5). Pišući o stigmatizaciji ljudi u pokretu, odnosno njihovom predstavljanju kao negativnom, Adilagić (2019) napominje da mediji u Unsko-sanskom kantonu, gdje živi najviše izbjeglica i migranata, objavljuju manje takvih sadržaja nego mediji u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine.

Dok se mediji uglavnom fokusiraju na izvještavanje o konkretnim događajima ili izolovanim incidentima koji uključuju migrantsku i izbjegličku populaciju, lokalno stanovništvo živi i komunicira sa ljudima u pokretu na dnevnoj bazi, pa se može očekivati da lokalno stanovništvo stvara, priča i dijeli kazivanja o izbjeglicama i migrantima. Kako se istraživanjem željelo zabilježiti priče o ljudima u pokretu direktno od naratora, odnosno lokalnog stanovništva, ove priče mogu pružiti uvid u razmišljanja zajednice o „izbjegličkoj krizi“, a koja se može bitno razlikovati od medijskih prikaza migranata i izbjeglica.

Kazivanja će biti analizirana iz usmenoknjiževnog aspekta.

Usmena književnost je širok pojam koji uključuje oblike verbalne umjetnosti koji se prenosi usmeno (npr. epske pjesme, priče, predaje, poslovice, zagonetke i životne priče). Kanadska enciklopedija ističe da je „izraz usmena književnost... kontradiktoran sam sebi: književnost je, strogo govoreći, ono što je zapisano; ali se pojam ovdje koristi kako bi se naglasila imaginativna kreativnost i konvencionalne strukture koje obilježavaju i usmeni diskurs. Usmena književnost dijeli sa pisanom upotrebu specifičnog jezika u različitim žanrovima (pripovijest, lirika, ep, itd.), ali se izdvaja time što se aktualizira samo u izvedbi i činjenicom da izvođač može (a ponekad je i dužan) improvizirati tako da usmeni tekst predstavlja događaj.” Pitanja na koja se radom želi odgovoriti jesu kojim usmenim vrstama pripadaju zabilježene priče, kakve su poetičke osobine priča te da li je sadržaj kazivanja sličan medijskim prikazima ljudi u pokretu ili se od njih razlikuje. U radu se najprije opisuju osobine usmenih priča, potom teren na kojem je provedeno istraživanje i metode koje su korištene. Potom slijedi opis sela Golubić i kratki osvrt na izvještavanje lokalnih medija o ljudima u pokretu. Rad se završava zaključnim promišljanjima.

2. KONCEPTUALIZIRANJE USMENIH PRIČA O LJUDIMA U POKRETU

Usmene priče općenito se pojavljuju u različitim oblicima. Pored takozvanih klasičnih prozних vrsta ili žanrova – kao što su bajke, predaje, šaljive i novelističke priče, priče o životinjama, basne i anegdote – uporedo egzistiraju savremeni žanrovi – vicevi i pričanja o određenim životnim događajima, odnosno pričanja o životu. Propitivanjem pričanja o životu bavili su se, pored ostalih, William Labov (1966), Linda Degh (1988) i Hermann Bausinger (1987). Na južnoslavenskom prostoru, jedan od prvih istraživača ove prozne vrste jeste Maja Bošković-Stulli. U studiji *Pričanja o životu (iz problematike suvremenih usmenoknjiževnih vrsta)* ona je predložila svoj koncept priča koje su utemeljene u svakodnevnim situacijama. Pričanja o životu mogu se definirati kao:

„Sjećanja o realnim doživljajima i događajima, bilo iz vlastita pripovjedačeva života, bilo prema kazivanju suvremenika ili bliskih predaka koji su doživjeli zgodu o kojoj je riječ. (...)

Kazivanja koja su prešla u širu tradiciju i opće su poznata, koja su dakle, u većoj mjeri zahvaćena procesom folklorizacije, ne obuhvaćaju se pojmom pričanja o životu“.

(Bošković–Stulli 1984: 331)

Pričanja o životu zasnivaju se na stvarnim činjenicama i konkretnim događajima, ali u većini slučajeva obuhvataju ograničen broj tema. Prema Oldrichu Sirovátki najčešće se u ovim primjerima kazuje o djetinjstvu i mladosti, putovanjima, događajima sa posla, lokalnim tragičnim ili neobičnim događajima, o značajnim ličnostima... (Sirovátka 2018). O pripovjednim oblicima u svakodnevici pisala je Jelena Marković u izvrsnoj studiji pod naslovom *Pričanja o djetinjstvu: Život priča u svakodnevnoj komunikaciji* primjećujući da su ova pričanja fragmentirana, promjenjiva, ponovljiva i dinamična (Marković 2012: 134).

Pričanja o životu, poput klasičnih prozih vrsta, imaju praktičnu i estetsku funkciju. Praktična funkcija očituje se u obnavljanju sjećanja, primjerice o mladosti ili se njima razvija osjećanje pripadnosti nekoj grupi (porodici ili prijateljima). Njima se razmjenjuju sjećanja i iskustva te prenose informacije ili znanja. Estetska funkcija se očituje u više ili manje uspješnim narativnim oblicima. Obje funkcije prisutne su u pričanjima o životu, međutim, praktična je primarna, a estetska podređena. Ovdje treba napomenuti da isticanje praktične (dokumentarne) funkcije u prvi plan priče ne znači da se ovi narativi mogu smatrati dokumentima. Naime, prilikom pripovijedanja o događajima iz stvarnog života, pojedinac se opredjeljuje, svjesno ili nesvjesno izostavlja neke detalje, rekonstruira doživljaj prema sjećanju i mijenja činjenice. U pričanjima pojedinac popunjava praznine u sjećanju fikcijom, pa priče izrastaju iz stvarnosti, ali i fikcije. Dakle, usmenoknjiževno djelo nastaje u međuigri stvarnosti i mašte (Bošković–Stulli 1984).

Kolektivnost i tradicijski karakter osnovna su obilježja usmene proze (Bošković–Stulli 1984). Kolektivnost pričanja o životu očituje se u činjenici da publika utječe na vitalnost ovih narativa. Ono što je privlačno publici duže će se kazivati, a ono što joj nije zanimljivo, prestat će se pripovijedati. Tradicijski karakter pričanja o životu ogleda se u trajanju pojedinačnih kazivanja u pripovjedačevom repertoaru i preuzimanju dijela repertoara najbližeg pretka

ili bliskog savremenika. Na tragu ovog promišljanja Bošković-Stulli izdvojila je dva osnovna modusa pričanja o životu s obzirom na tradiciju:

- a) osobni repertoar (jednokratna ili ponovljena pričanja),
- b) pričanja preuzeta iz druge ruke (od znanaca-savremenika ili od najbližih predaka: roditelja, djedova i baka).

S obzirom na sadržaj, razlikuju se pričanja o osobnim, subjektivnim doživljajima i ona o objektivnim događajima, kojima je pripovjedač samo svjedok; mogu to biti aktualne novosti ili sjećanja na relativno bliske događaje. (Bošković-Stulli 1984: 356)

Budući da živimo u narativnom okruženju, svakodnevno svjedočimo pripovijedanju. U najrazličitijim situacijama slušamo o događajima koji su pripovjedačima i publici dovoljno zanimljivi da ih se kazuje. Pripovijedanje je određeno međudjelovanjima članova zajednice koja ga proizvodi i čini se da je ono odraz svakodnevnog života. Kako je realnost stanovnika Bihaća suživot sa migrantima i izbjeglicama, sadržaj prikupljenih narativa pruža mogućnost dubljeg razumijevanja svakodnevnice lokalnog stanovništva i ljudi u pokretu.

3. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Građa za ovaj rad prikupljena je u selu Golubić, udaljenom svega desetak minuta vožnje automobilom od Bihaća, grada koji je postao jedan od centralnih migracijskih žarišta na rubu vanjske granice EU na Balkanu. Osnivanjem Privremenog prihvatnog centra "Lipa" kod Bihaća u proljeće 2020. godine, mještani Golubića svjedočili su svakodnevnom prisustvu velikog broja migranata i izbjeglica koji su prolazili kroz selo kako bi nastavili put ka Republici Hrvatskoj, odnosno državi članici Evropske Unije. Za većinu stanovnika, migracije su bile dio njihovog životnog iskustva. Naime, početkom rata 90-ih godina XX stoljeća stanovnici Golubića prognani su iz svojih domova i cijeli ratni period boravili su u Bihaću.

Više je razloga zašto je upravo Golubić odabran kao prostor na kojem će se vršiti terensko istraživanje. Osim blizine već spomenutog centra "Lipa" jedan od razloga je taj što je Golubić u blizini Bihaća i terenu se moglo pristupiti za relativno kratko vrijeme što se pokazalo od iznimne važnosti tokom

epidemije koju je uzrokovala bolest COVID-19 i kada je kretanje stanovništva bilo ograničeno. Pored već navedenog, ovo mjesto je odabrano i stoga što sam u njemu povremeno boravila posljednjih dvadesetak godina i uspostavila prijateljske i porodične veze. Vjerovala sam da će mojim sagovornicima biti lakše razgovarati sa istraživačem kojeg dobro poznaju. Ovdje bih istakla da je u početku bilo planirano da se kao sakupljači usmenih priča uključe i studenti Odsjeka za bosanski jezik i književnost Pedagoškog fakulteta Univerziteta u Bihaću.

Međutim, prije početka terenskog rada morala sam prilagoditi istraživanje uvjetima epidemije. Naime, u martu 2020. godine Krizni štab Ministarstva zdravstva, rada i socijalne politike Vlade Unsko-sanskog kantona donio niz naredbi, preporuka i smjernica kojima se regulira način života u ovom dijelu Federacije Bosne i Hercegovine, a u cilju sprečavanja širenja bolesti uzrokovane koronavirusom. Ono što se ticalo konkretno terenskog istraživanja bilo je to što se ljudima preporučivala fizička distanca i izbjegavanje socijalnih kontakata, a posebno se sugeriralo izbjegavanje kontakta sa starijim osobama. Bolest COVID-19 u potpunosti je promijenila naš život. Jedan od načina da se sačuva zdravlje bilo je izbjegavanje prijateljskih i porodičnih okupljanja, a odlasci na posao ili u kupovinu svedeni su na najmanju moguću mjeru. Zatvorena su kina, sportske dvorane i dječija igrališta. Tamo gdje su to uvjeti omogućavali, stariji članovi odvojeni su od porodica i svakodnevno su im dostavljane namirnice ispred ulaznih vrata, uz obaveznu dezinfekciju svih stvari. Strah je postao sastavni dio života.

U uvjetima kada se nastava u školama i fakultetima održavala *on-line* bilo je potrebno osmisliti način kako pristupiti ljudima i razgovarati. Budući da je tokom augusta i septembra epidemiološka situacija bila loša, smatrala sam da bi bilježenje priča moglo biti realizirano pod uvjetom da, osim mene, istraživač bude i pripadnik lokalne zajednice. Sretna okolnost bila je ta što je u projekt odranije bila uključena studentica drugog ciklusa Odsjeka za bosanski jezik i književnost Zerina Hrustanović koja živi u Golubiću i koja je mogla kao istraživač insajder bilježiti priče.

Terenski rad na sakupljanju usmenih priča o migrantima i izbjeglicama trajao je u prekidima petnaest dana tokom mjeseca augusta i septembra 2020. godine a potom još sedam dana tokom mjeseca februara 2021. godine. Tokom

rada koristili smo polustrukturirani intervju kako bismo potakli sagovornike da pričaju priče. Ovaj intervju je najbliži konverzaciji o nekoj temi pri čemu istraživač usmjerava razgovor prema ključnim tačkama bitnim za istraživanje (Potkonjak 2014). Intervju je bio fokusiran na poticanje pripovijedanja priča o izbjeglicama i migrantima. Osim toga, sagovornici su ohrabrivani da pričaju šta za njih znači izbjeglička kriza, kako reaguju kada vide izbjeglice i migrante u svom okruženju i da li su imali iskustvo izbjegličkog života.

Kako bih stekla uvid u situaciju u kojoj se nalaze stanovnici Golubića i razumjela okolnosti potrebne za nastanak i prenošenje usmenih priča o ljudima u pokretu, bilo je nepohodno da metodu intervjuja upotupim metodom posmatranja sa sudjelovanjem. Cilj ove metode je iskustveno razumijevanje, odnosno proučavanje života ljudi u svakodnevnim okolnostima. Zanimalo me je da li se sadržaji priča podudaraju sa njihovom svakodnevnicom u kojoj su migranti i izbjeglice nezaobilazni elementi. Ono što nije bilo izgovoreno tokom intervjuja pokušavala sam upotpuniti informacijama iz života kojem sam svjedočila. Ovim postupkom sam željela osvijetliti kontekst u kojem su nastajale usmene priče.

Građu smo sakupljali tokom unaprijed dogovorenih susreta, pojedinačno, u skupinama, u obiteljskom okruženju i druženju sa prijateljima.

4. OPIS GOLUBIĆA

Selo Golubić nalazi se pet kilometara jugoistočno od grada Bihaća, na lijevoj obali rijeke Une. Za potrebe istraživanja treba istaći činjenicu da je ovaj dio Bosne i Hercegovine doživio velika razaranja za vrijeme rata i agresije 1992-1995. godine. U tom je periodu Bihaćki okrug bio u neprijateljskom okruženju i izložen svakodnevnim artiljerijskim napadima. Sve komunikacije sa ostalim dijelovima države, ali i svijeta bile su u prekidu. Osim artiljerijskih i pješadijskih napada na Bihać, bilo je prekinuto snabdijevanje stanovništva hranom i lijekovima što je vodilo nesmiljenom iscrpljivanju. Iako su Ujedinjeni narodi 1993. godine proglasili Bihać “zaštićenom zonom”, u stvarnosti nije bilo zaštite civila u Bihaćkom okrugu. Jedan dio stanovništva je tokom agresije izbjegao iz jednog dijela Bihaćkog okruga u drugi. U to vrijeme nije bila rijetkost da stanovnici Bihaća pomažu izbjeglicama na način da ih smještaju u svoje domove i pomažu u hrani, odjeći i lijekovima. Za

vrijeme rata svi stanovnici Golubića prognani su iz domova i kao prognanici su boravili na prostoru Bihaćkog okruga. U svoje razorene domove vratili su se odmah po uspostavljanju mira 1995. godine.

Prema podacima iz uprave grada u Golubiću živi 1.108 stanovnika. Međutim, taj broj u stvarnosti je mnogo manji. Zbog teške ekonomske situacije u kojoj se nalazi Unsko-sanski kanton već duže vrijeme, mnoge porodice su proteklih godina napustile ovo mjesto i odselile se u zemlje Evropske Unije ali i dalje. Odlazak cijelih porodica odrazio se na smanjivanje broja učenika koji pohađaju nastavu u osnovnoj školi u Golubiću. U školskoj 2020/21. godini nastavu je pohađalo samo petnaestero djece. U ovom mjestu nema mnogo prilika za zaposlenje pa je stotinjak mještana posao pronašlo u državnim i privatnim preduzećima u Bihaću i drugim dijelovima kantona. Kako ne postoje redovne autobusne linije, stanovnici svakodnevno osobnim vozilima putuju u grad. U selu je samo jedna trgovina prehrambenih namirnica i pilana koja upošljava mali broj radnika. Budući da je Golubić smješten uz rijeku Unu, u neposrednoj blizini Nacionalnog parka Una, posljednjih godina mjesto pokušava razviti svoje turističke potencijale.

Iako je Golubić u blizini hrvatske granice, do proljeća 2020. godine on nije bio dio rute kojom su se kretale izbjeglice. Situacija se bitno izmijenila 21. aprila 2020. kada se na lokalitetu Lipa između Bihaća i Bosanskog Petrovca formirao privremeni prihvatni centar. Prvi korisnici kampa „Lipa“ bile su izbjeglice i migranti koji su ranije boravili u napuštenim gradskim stambenim objektima ili na ulici. Vrlo brzo nakon što je kamp otvoren, Golubić je postao odmoriste izbjeglicama na putu između Kampa i hrvatske granice. Budući da je Kamp namijenjen za smještaj muškaraca bilo je nejasno odakle dolaze grupe dječaka bez roditeljske pratnje i porodice sa djecom. Mještani su prisustvo ovih kategorija izbjeglica objašnjavali time da se radi o djeci i porodicama koji su boravili u drugim dijelovima BiH i na putu prema prema granici odabrali su prolazak kroz Golubić jer su željeli izbjeći policijske kontrole. Njihovo prisustvo u selu je bilo svakodnevno. Nakon dječaka i porodica, u selo su počele pristizati skupine muškaraca. Ovaj put se radilo o osobama koje su prethodno boravile u kampu.

5. IZVJEŠTAJI LOKALNIH MEDIJA O LJUDIMA U POKRETU

Sadržaji o migrantima i izbjeglicama objavljeni u lokalnim elektronskim medijima predmet su brojnih analiza koje se provode kako bi se ukazalo na neprofesionalno izvještavanje. Prema ranije spomenutom istraživanju medijskih sadržaja koje je provela Rea Adilagić, „ukupno 33% sadržaja migrante i izbjeglice kvalifikuje kao prestupnike. Pri tome većinom nedostaju službeni podaci od relevantnih nadležnih institucija, a izvori su anonimni građani. Načelo presumpcije nevinosti se poštuje samo u 3% sadržaja od ukupnog broja sadržaja koji migrante i izbjeglice povezuju sa krivičnim djelima” (Adilagić 2019: 5). Poređenje medijskih sadržaja iz cijele Bosne i Hercegovine pokazalo je da se u tekstovima objavljenim na području Unsko-sanskog kantona, gdje živi najveći broj ljudi u pokretu, više ističe viktimizacija migranata i empatija prema njima, nego negativni sadržaji (Adilagić 2019). Ovo može značiti da veća interakcija između lokalnog stanovništva i ljudi u pokretu može dovesti do povoljnijih percepcija i medijskog izvještavanja o migrantima i izbjeglicama. Kako mediji u Bosni i Hercegovini objavljuju često nepotpune i pristrasne izvještaje o ljudima u pokretu, zabilježena pričanja o životu predstavljena u ovom radu nude dodatnu ili čak alternativnu sliku o životu lokaog stanovništva i ljudi u pokretu.

6. USMENE PRIČE O LJUDIMA U POKRETU

Tridesetak narativa snimljenih tokom terenskog rada u Golubiću, na osnovu tematskog kriterija, može se podijeliti u pet grupa: suosjećanje prema izbjeglicama na osnovu sličnih prognaničkih iskustava, zajednički život na poslu, zajednički život u bračnoj zajednici, otuđenje privatne imovine i o konkretnim događajima koji su se desili prilikom prelaska granice. Kriterij koji se koristio u klasifikaciji je tematski, zasnovan na sadržaju kazivanja.

6.1. Empatija prema izbjeglicama vezana za vlastita ratna iskustva

U razgovoru s mještanima saznala sam da je većina ljudi u pokretu koje su sreli ili za koje su čuli, djelovalo uplašeno i nenametljivo. Kazivali su da su migranti i izbjeglice u ranim jutarnjim satima strpljivo čekali da se otvori jedina trgovina u selu, kupovali bi namirnice potrebne za put, kratko se odmorili na klupama ispred škole i nastavili dalje. Često bi stanovnici Golubića migrantima i izbjeglicama davali hranu, odeću i obuću. Njihovo

prisustvo podsjetilo je mještane na vlastito izbjeglištvo i rat iz 1990-ih. U jednom razgovoru sagovornik nije skrivao emocije:

Emocije su podijeljene. Ima ono što smo mi svi doživljavali jer smo prošli nešto slično ko i oni, u nekom periodu svog života. I tad postoji empatija. Eto, žao ti ih je. Pogotovo kad vidiš porodice. U posljednje vrijeme kroz naš Golubić prolaze, recimo, porodice, gdje, recimo, dijete od tri godine više ne može ni maknuti, sjedi i plače. Otac nosi drugo dijete na vratu. Majka nosi u naramku. Eto, to su one stvari koje čovjek, ne može biti kamen, da ne vidi da je to i žalosno i teško. I da ih je muka natjerala. Barem takve. (...) A onda postoji druga, ta neka druga priča, da recimo, kažem ti, prođu kroz Golubić, pa sitna stvar nestane. A ima raznoraznih priča. Eto tako.

Iskustvo izbjeglice utiče na mišljenje o migrantima danas. Kako da ne. To je jedna od prvih stvari koja ti nampadne. Na um ti padne prva ta stvar što si ti to sve prošao. E, sad. Slušajući priče ljudi, kako ljudi pričaju, i sumnja pojedinih ljudi da su oni pobjegli zbog kriminala, da su to kriminalci, da su to lopovi, ja se s tim ne slažem. Jer kako smo god mi otišli iz Golubića devedesetih godina, nas je 100% otišlo iz svog mjesta, pa smo se vratili, pa smo branili to mjesto. I sve to. (E. H.)

Svi sagovornici u istraživanju bili su ili ratni prognanici ili potomci prognanika. Kao u ovom razgovoru, svjedočenja o nekadašnjim ratnim zbivanjima premrežavaju priče. Prije ili kasnije, današnje priče o ljudima u pokretu transformiraju se u pričanja o nekadašnjem prognaničkom životu stanovnika Golubića.

6.2. Zajednički život na poslu

Većina zabilježenih priča kazuju o suživota izbjeglica i migranata i lokalnog stanovništva. Radnja je jednostavna: izbjeglica ili migrant dolazi u Bihać; porodica iz Bihaća ugošćuje ga u svom domu; migrant ili izbjeglica nastavlja živjeti u Bihaću ili odlazi u EU. U ovoj grupi priča izdvajaju se tri varijante. U jednoj varijanti, nakon nekog vremena, migrant otvara vlastiti restoran u kojem priprema hranu prema receptima iz svog zavičaja. Čak i svog domaćina

zapošljava u restoranu, osiguravajući mu radno mjesto i tako doprinoseći egzistenciji. U drugoj varijanti migrant je zaposlen u frizerskom salonu. Treća varijanta se odnosi na suživot migranata porijeklom iz različitih zemalja dok se nalaze u Njemačkoj.

U odnosu na drugu varijantu, prva ima više podataka, a informatorica komentariše događaj tokom pripovijedanja.

Dok je isto, poslije nekog kraćeg vremena još jedan migrant bio u jednom domaćinstvu s jednom porodicom. Isto tako su ga primili. Ali, eto, on se nekako bolje snalazio. U Bihaću je otvorio sebi neki mini restoran. Te njihove začine je imao. Valjda je znao primjenjivati ih u hrani, pa je to njima bilo primamljivo jer su se tu hranili. Migrantski restoran je bio s njihovim receptima i hranama. Tako da je on zaposlio tog svog tadašnjeg gazdu. Naravno, eto pružio je šansu njemu da i on se zaposli, da on zarađuje jer i on je bio bez posla. Imao je, naravno, porodicu. Naravno kad je došlo vrijeme korone, sve je to stalo. Negdje su se pogubili. Ne znam ni ja gdje. (I. H.)

Druga varijanta je jednostavnija, bez komentara.

Samo sam čula iz komšiluka za jednu frizerku da se udala za migranta. Čak su otišli u inostranstvo. E sad. Čula sam još, ovaj, za jednu krojačicu da je primila kod sebe isto migranta. Kao da je radio s koncem obrve. I to ženama na licu s koncem skidao (dlačice). Završili su zajedno. (M. Z.)

Treća varijanta priče smještena je u frizerskom salonu negdje u Njemačkoj. Sagovornik je priču čuo od svog rođaka, koji je nekoliko godina ranije napustio Golubić iz ekonomskih razloga. Jednog dana, njegov rođak je stigao u frizerski salon u kojem je radio pakistanski frizer. U početku su svi govorili njemački, ali je nakon nekog vremena razgovor nastavljen na bosanskom jeziku:

I neko je slučajno, ne znam kako, zaboravio sam, ali progovorio riječi na bosanskom. Taj moj stričević ili neko drugi. Nebitno. Te se taj migrant, koji je radio u frizerskom salonu, Pakistanac, priključio njima u razgovoru, isto na bosanskom jeziku što je

ovima bilo smiješno pa su se onda opustili u razgovoru i pitali ga otkud znaš bosanski. I sve to. On im je pričao da je kao i većina njih, godinama putovao ovom balkanskom rutom i da je nakraju uspio doći do Njemačke. Tako tu radi. Ali, smiješno je u toj priči bilo što je taj isti migrant koji je danas u Njemačkoj baš prolazio kroz Bihać i dugo vremena bio u Bihaću te čak i kroz Golubić koji je udaljen par kilometara od Bihaća, odakle je taj moj stričević koji tamo u Njemačkoj. (H. H.)

Kao i prva, i ova varijanta ima više detalja, a priču je prokomentarisao i sagovornik. Priča je zanimljiva jer odražava suživot migranata u jednoj državi članici EU. Osim toga, ona odražava realnost naroda Bosne i Hercegovine, gdje ljudi svakodnevno napuštaju svoje domove i sele se u inozemstvo. Prema studiji *Emigracija u Bosni i Hercegovini* objavljenoj 2019. godine, koja je zasnovana na različitim izvorima, procjenjuje se da je oko 2 miliona ljudi iz BiH emigriralo i živi u drugim zemljama. Ovo predstavlja više od 56% ukupnog stanovništva sa posljednjeg popisa iz 2013. godine. Većina iseljenika iz BiH živi u šest zemalja, od kojih je jedna Njemačka.

Ono što je sagovorniku bilo smiješno u priči njegovog rođaka jeste činjenica da je u ogromnoj zemlji poput Njemačke njegov rođak na svom migrantskom putu sreo migranta iz Pakistana koji je nekada prolazio kroz njegovo selo.

U ovoj priči može se uočiti tipična transformacija sadržaja. Malo je vjerovatno da je izbjeglica iz Pakistana prolazio kroz Golubić. Ako je neko vrijeme i boravio u ovom dijelu svijeta, vjerovatno je to bilo u Bihaću. Međutim, da bi poenta priče bila izraženija i da bi zabavio publiku, pripovjedač je odlučio da kaže da je spomenuti migrant prolazio i “kroz Golubić“.

6.3. Zajednički život u bračnoj zajednici

U središtu treće skupine priča je ljubav. Budući da je zabilježeno više priča čini se da su lokalnu zajednicu posebno zanimale priče o ljubavi između migranata i izbjeglica i djevojaka iz Bihaća. Ovi primjeri najčešće počinju nepovjerenjem djevojčinih roditelja u veze, ali naposljetku završavaju sretno. One nisu duge, ne sadrže mnogo informacija i kazivale su ih samo žene. U svim primjerima, naratorice su poznavale ljude o kojima su pripovijedale i to su istakle tokom razgovora. Kratkoća ovih priča može biti posljedica odnosa

koje su pripovjedačice imale prema osobama o kojima su pripovijedale. Budući da su kazivale o svojim prijateljicama, vjerovatno nisu željele iznositi previše podataka iz njihovog osobnog života. Podsjetimo da se priče o životu dijele u malim krugovima prijatelja/rođaka i odražavaju iskustva osobe ili nekoga koga poznaju.

6.4. Otuđenje privatne imovine

Tokom razgovora sa mještanima Golubića, često su pričali o glasinama vezanim za migrante i izbjeglice. Najčešća glasina je da su migranti skloni kriminalu. Međutim, nakon toga obično bi uslijedila izjava u kojoj se naglašava da migrant nikada nije ništa ukrao ni njima niti njihovim poznanicima. U jednom intervjuu sagovornik je prokomentarisao glasine koje kruže među lokalnim stanovništvom o migrantima i izbjeglicama:

Čuo sam, dakle, dosta priča o migrantima. I sve one su većinom negativne priče. Tipa: „Da li si čuo da je migrant provalio nešto?“, „Da li si čuo da se desilo neko ne znam silovanje, kidnapovanje i sl.“ To su priče koje kruže. Obično nikad nećemo čuti ništa dobro. Tipa, naprimjer znam migrante koji su pokušavali na razne načine da zarade neki novac. Radili su neke obične normalne poslove tipa košenje trave i sl., kod drugih ljudi i na taj način sebi prikupili nešto novaca. U nekim slučajevima, dakle, da bi poslali svojim porodicama koje žive u njihovim matičnim zemljama. To također ima neku svoju pozitivnu stranu, ali često puta smo mi previše previše fokusirani na ono što je negativno umjesto da gledamo neku bolju stranu. Jer svaka priča ima dvije strane. (H. S.)

Osim glasina, zabilježili smo priče o otuđenju privatne imovine. Priče imaju isti obrazac zapleta: mještаниn Golubića pomaže migrantima ili izbjeglicama poklanjajući obuću ili odjeću. Nakon nekog vremena, mještаниn gubi cipele ili odjeću i kreće u potragu za svojim stvarima. U jednom od zabilježenih primjera uvodna motivacija je jako duga jer je pripovjedač želio detaljnije predstaviti glavni lik, odnosno pojednica koji od početka izbjegličke krize svakodnevno pomagao ljudima u pokretu.

A on je jedan bio od tih koji je skupljao obuću za njih. Sutradan, pošto je imao jedne patike on svoje, koje je dobio, originalne patike, od svog brata iz Austrije, bile su pred ulazom, njegovim. I poslije, sutradan, znači kad se to sve dešavalo, on je otišao i nema mu patika. A imao je jedne jedine patike koje su mu ostale. Te su mu patike nestale, i on je danima hodao po Bihaću tražeći te svoje patike. Kad god su migranti prolazili nije im gledao u lice, nego gledao im u noge. Gledao im u noge. Tražio je te svoje patike. Kaže, viš im nikada neću dati ni čarape. Eto tako. Situacija takva bila. Naš komšija.(E. H.)

Pored ove varijante, zabilježili smo i varijantu koja je kraća i bez detalja. Zanimljivo, bez obzira što se radi o veoma ozbiljnoj temi, priče su ispričane u duhovitom tonu. Naratorima su ovi incidenti bili smiješni.

U trećoj grupi priča jedna se fokusira na otuđenje privatne imovine migranta. Obrazac radnje je sljedeći: migrant privremeno ostavlja svoje stvari kod poznanika iz Bihaća i bezuspješno pokušava prijeći granicu EU. U međuvremenu, domaćin otuđuje imovinu migranta. Migrant pokušava povratiti imovinu. I ova priča ima dugu uvodnu motivaciju. Kako je osoba u pokretu u središtu priče, uvodna motivacija sadrži izjave koje ga detaljnije opisuju. Sagovornica je istakla da je migrant tokom boravka u Bihaću bio pažljiv prema ljudima koje je upoznao i okruženju u kojem je boravio. Za razliku od priča iz prethodnih grupa o otuđenju imovine, ova nije ispričana u duhovitom tonu i u njoj dominira suosjećanje prema ljudima u pokretu. Sagovornica je priču čula od migranta kojem je otuđena imovina.

6.5. Događaji koji su se desili prilikom prelaska granice

Posljednja grupa priča uključuje one koje su usmjerene na migrante i izbjeglice i poteškoće koje ih prate kada pokušavaju da prijeđu granicu Evropske Unije. Ove priče su sagovornici čuli od ljudi u pokretu.

Jedna priča opisuje višednevni pokušaj jedne izbjegličke porodice da prijeđe granicu između Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Nakon sedam dana uspjeli su doći do mjesta gdje su morali čekati vozilo da nastave put. Međutim, nije sve išlo po planu.

I sjeli su negdje, ne znam koji dio Hrvatske, na trotoar, a ona kaže: čekamo sad čovjeka koji će doći po njih autom da ih dalje prevozi. Ona kaže, u tom trenutku se čovjek javlja na telefon i kaže: „Dolazim za par minuta“. I u tom trenutku dolazi policija i kaže: Hajde! Idemo! Van! Van! Svi, svi. Idemo! Idemo! A onda su ih sve ugurali – cijelu porodicu. Bilo ih je deset. U kombi i vratio ih. Tako su sedam dana putovali kroz šumu, a za deset minuta je došao čovjek da ih odveze autom. Pokupila ih je policija. A onda im je policija oduzela sve, dokumenta, mobilne telefone... (V. P.)

Ova priča ima i uvodnu motivaciju koja opisuje život izbjeglica u Bihaću u vrijeme kada su se spremali za prelazak granice. U uvodnom dijelu, izbjeglice su opisane kao vrijedni i susretljivi ljudi prihvaćeni od lokalne zajednice. U prilog ovoj tvrdnji govori i činjenica da su posjećivali svoje komšije u Bihaću u zgradi u kojoj su privremeno boravili.

7. ZAKLJUČNA PROMIŠLJANJA

Ovaj rad bavi se usmenim pričama o ljudima u pokretu, zabilježenim među mještanima Golubića, sela kod Bihaća. Kako se Golubić nalazi na području između Privremenog prihvatnog centra “Lipa” i bosansko-hrvatske granice, kroz njega svakodnevno prolazi veliki broj izbjeglica i migranata. Međutim, mještani Golubića svjedoci su ne samo njihovog prolaska kroz selo već i neuspješnih pokušaja da prijeđu granicu EU. Ovaj kontekst doveo je do stvaranja različitih priča u kojima su ljudi u pokretu glavni likovi.

Analiza iz perspektive usmene književnosti pokazala je da se prikupljene priče mogu svrstati u pet skupina i da sve pripadaju žanru pričanja o životu. U sakupljenoj građi nisu pronađeni drugi žanrovi (primjerice vicevi). U kazivanjima se mogu prepoznati formalne karakteristike pričanja o životu, jer su subjektivna, osobna, fokusirana na stvarne događaje, ali obogaćene fikcijom kako bi priča bila privlačnija publici. Sve su priče ili dio osobnog repertoara (ponovljene priče o osobnom iskustvu) ili „priče iz druge ruke“ (od poznanika-savremenika). Neke priče su kratke, poput obavijesti. U nekima se prepoznaje smisao za pripovijedanje. Možemo zaključiti da se u kazivanjima mogu pronaći sve karakteristike pričanja o životu, kako ih definira teorija usmene književnosti.

Snimljene priče i iskustva terenskog rada također nude uvid u život lokalne zajednice s ljudima u pokretu. Međutim, kao što je ranije rečeno, ne možemo ih posmatrati kao pouzdane izvore. Ovdje treba istaći da su svi sagovornici nekada bili prognanici ili su potomci prognanika i ratna su sjećanja i dalje prisutna kod starijih sagovornika. U razgovoru su isticali da suosjećaju sa ljudima u pokretu i da razumiju situaciju u kojoj se nalaze. Terenska istraživanja tokom augusta, septembra i februara među mještanima Golubića potvrdila su ovu izjavu. Svakodnevno sam svjedočila kako stanovnici nesebično dijele hranu, odjeću i obuću ljudima u pokretu. Čak i kada se pričaju priče o otuđenju imovine za koje se pretpostavlja da su učinili migranti, priče se tumače kao duhovit događaj, bez ljutnje, opet naglašavajući empatiju prema pojedincima u nevolji.

U većini priča slika migranata i izbjeglica je prilično pozitivna, a sagovornici su pokazali razumijevanje za poteškoće s kojima se oni susreću. Sagovornici su komentarisali da su negativne informacije o migrantima dobijali, između ostalog, preko lokalnih web portala i društvenih mreža, ali i da su te informacije uglavnom neistinite. Zabilježene priče utemeljene su na proživljenim iskustvima sagovornika i njihovih poznanika. Neki od njih su eksplicitno izjavili da se njihova iskustva ne poklapaju sa uobičajenim izvještajima o migrantima koje pronalaze u medijima.

Jedana od sugovornica, Lorena, nakon intervjua kratko je zaključila:

Tako da mislim da je ovo jedna od priča koja treba da se objavi, da se istakne zapravo, da se istakne pozitivna strana tih izbjeglica kako ih mi zovemo migrantima. A ne samo ono nešto što se desi loše pa to ide na sva zvona. Mislim da su oni ljudi kao svi mi.

LITERATURA:

Adilagić, R. 2019. *Od viktimizacije do demonizacije: Gdje je istina?* Istraživanje o načinima izvještavanja medija o migrantima i izbjeglicama. Sarajevo: Udruženje/Udruga novinara Bosne i Hercegovine.

Bausinger H. 1988. „Construction of life“. *Life History as Cultural Construction/Performance*. Tamas Hofer i Peter Niedermuller, ed. Proceedings of the III

American-Hungarian Folklore Conference Held in Budapest, 16-22 August 1987. Budapest: The Ethnographic Institute of the Hungarian Academy of Sciences, 477-490.

Bošković-Stulli, M. 1984. *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.

Degh, L. H. 1988. „Beauty, wealth and power: Career choices for women in folktales fairytales and modern media“. *Life History as Cultural Construction/Performance*. Tamas Hofer i Peter Niedermuller, ed. Proceedings of the III American-Hungarian Folklore Conference Held in Budapest, 16-22 August 1987. Budapest: The Ethnographic Institute of the Hungarian Academy of Sciences, 13-47.

Emigration study in Bosnia and Herzegovina. 2019. Muris Čičić, ur. Sarajevo: Academy of sciences and arts of Bosnia and Herzegovina.

Labov W. and Waletzky J. 2006. „Oral Versions od Personal Experience“. *Sociolinguistic The Essential Readings*, Cristina Bratt Paulston and G. Richard Tucker. Blackwell: 74-104.

Marković, J. 2012. *Pričanja o djetinjstvu. Život priča u svakodnevnoj komunikaciji*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

Potkonjak, S. 2014. *Teren za etnologe početnike*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju.

Popis stanovništva, domaćinstava / kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine. Konačni rezultati. 2016. Fojnica: Federalni zavod za statistiku.

Sirovátko, O. 2018. “O morfologiji predaje i katalogizaciji predaja”. U *Predaja: temelji žanra*, ur. Ljiljana Marks i Evelina Rudan, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.